

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΕΡΜΙΔΗ

Καθηγητού στο Πανεπιστήμιο Παρισίων X (Nanterre)
Διευθυντή Μελετών στον ΟΟΣΑ

Αγαπητοί Συνάδελφοι, Αγαπητοί Φοιτητές, Κυρίες και Κύριοι

Θεσσαλονικιός, απόφοιτος του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τέως Επισκέπτης Καθηγητής στην Α.Β.Σ.Θ., τρεις τουλάχιστον λόγοι για να νοιώθω ευτυχής που συμμετέχω στις γιορτές για τα 30 χρόνια της Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής Θεσσαλονίκης.

Ευχαριστώ θερμά τις Πρυτανικές Αρχές, την κυρία Πρύτανη προσωπικά και τους Καθηγητές της Σχολής για την τιμητική και φιλική τους πρόσκληση.

Επιτρέψτε μου με την ευκαιρία αυτή να διατυπώσω μερικές σκέψεις πάνω στο θέμα του Συμποσίου, που θα το διευρύνω για την Ανωτάτη Παιδεία στο σύνολό της, μια και το επίπεδο και ο ρόλος των Οικονομικών Σχολών είναι στενά συνδεδεμένος με το επίπεδο και τον ρόλο του Πανεπιστημίου στη χώρα και στην κοινωνία γενικότερα.

Συγχωρέστε μου που ευθύς εξ αρχής και με απότομη ειλικρίνεια επιθυμώ να τονίσω ότι όπως και νάχουν τα πράγματα το Πανεπιστήμιο και η Ανωτάτη Παιδεία στην Ελλάδα δεν θα πρέπει στο 2000 να βρίσκονται στην κατάσταση που βρίσκονται σήμερα.

- Οι Ανώτατες Σχολές πρέπει να είναι ναοί θεραπείας της Επιστήμης και πεδία αντιπαράθεσης επιστημονικών ιδεών και ρευμάτων μακριά από πολιτικούς και κυρίως κομματικούς ανταγωνισμούς.
- Οι Ανώτατες Σχολές πρέπει να μεταδίδουν γνώσεις, θεωρητικές και πρακτικές, σε φοιτητές που συμμετέχουν στην πνευματική ζωή του Πανεπιστημίου και όχι σε φαντάσματα.
- Οι Σχολές Οικονομικών Επιστημών πρέπει να ζουν κοντά στα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της χώρας και του κόσμου γενικότερα.
- Οι Σχολές Οικονομικών Επιστημών πρέπει να αποτελούν πόλους της οικονομικής ζωής συνδυάζοντας τη διδασκαλία με την έρευνα και την πράξη.
- Η Πολιτεία πρέπει να συμβάλλει στην ανύψωση του κύρους και τη βελτίωση των υλικών συνθηκών μέσα στις οποίες λειτουργεί η Ανώτατη

Εκπαίδευση, τόσο για τους διδάσκοντες όσο και για τους διδασκόμενους.

- Τα πολιτικά κόμματα πρέπει να σταματήσουν να τακτοποιούν τους λογαριασμούς τους μέσα στο Πανεπιστήμιο χρησιμοποιώντας σαν μονομάχους - θύματα φοιτητές και διδακτικό προσωπικό.
- Τέλος το κλίμα του Μακαρθισμού (της αριστεράς και παλαιότερα της δεξιάς) που επικρατεί σε πολλές σχολές πρέπει οριστικά να εξαφανιστεί για να επικρατήσει ένα κλίμα αμοιβαίου σεβασμού, ανοχής στις ιδέες των άλλων και αποδογματοποίησης της γνώσης και των ακαδημαϊκών σχέσεων.

Επειδή πολλά απ' αυτά που ανέφερα πιθανόν να φανούν σαν αφορισμοί χωρίς βάση, επιτρέψτε μου, στον λίγο χρόνο που μου δίνεται να τοποθετήσω τις απόψεις μου για την Ελληνική Ανώτατη Παιδεία σ' ένα αναλυτικό πλαίσιο και να διατυπώσω μερικές προτάσεις.

Η αξιολόγηση του συστήματος της Ανώτατης Παιδείας γίνεται συνήθως με αναφορά σε μια σειρά από κριτήρια σχετικά με την εσωτερική αποδοτικότητα της (δηλ. το επίπεδο των γνώσεων που προσφέρουν οι διδάσκοντες και αφομοιώνουν οι διδασκόμενοι), με την εξωτερική αποδοτικότητα της (δηλαδή το κατά πόσο οι γνώσεις αυτές είναι προσαρμοσμένες στις ανάγκες της αγοράς εργασίας), τέλος με την έννοια της ισότητας (δηλαδή την είσοδο στην ανώτατη εκπαίδευση παιδιών χαμηλοτέρων εισοδηματικών τάξεων σε συνδυασμό με τη δίκαιη κατανομή των δαπανών της ανώτατης εκπαίδευσης).

Η τεκμηρίωση, έστω και μερική, ορισμένων από τις απόψεις μου θα γίνει με στοιχεία της UNESCO, του ΟΟΣΑ και της Παγκόσμιας Τράπεζας που πρόσφατα επεξεργάστηκε ο Καθηγητής Γιώργος Ψαχαρόπουλος που διευθύνει και τις μελέτες για την οικονομία της παιδείας στην Παγκόσμια Τράπεζα.

Θα αρχίσω με την εσωτερική αποδοτικότητα της ανώτατης παιδείας. Παρόλο που στην Ελλάδα ο αριθμός φοιτητών κατά ακαδημαϊκό δάσκαλο είναι συγκρίσιμος με άλλες χώρες του ΟΟΣΑ, παρόλο που πολλοί συναδέλφοι κάνουν θαυμαστή δουλειά στο Πανεπιστήμιο, παρόλο που μερικοί ταλαντούχοι νεώτεροι οικονομολόγοι πλούτισαν τις τάξεις των ακαδημαϊκών δασκάλων, υπάρχουν νομίζω τεράστια περιθώρια βελτιώσεων στον τομέα αυτό, για τους παρακάτω λόγους:

Η υπερβολική πολιτικοποίηση και οι μεθοδεύσεις εκλογής οδήγησαν συχνά στο πρόσφατο παρελθόν σε εκλογές διδακτικού προσωπικού με κριτήρια άσχετα προς την επιστημονική ικανότητα.

Η υπερβολική κατοχύρωση τόσο των φοιτητών όσο και των καθηγητών μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την επιστημονική σκληρυνση και αδιαφορία για τους πρώτους, τη διαιώνιση της φοιτητικής ιδιότητας για τους δεύτερους.

Η περιοριστική αντίληψη για τα παιδαγωγικά μέσα οδήγησε στο μοναδικό εγχειρίδιο. Παιδαγωγικά και επιστημονικά απαράδεκτη πρακτική, διότι όχι μόνο περιορίζει τη γνώση αλλά κατευθύνει και δογματικά τον φοιτητή, του αφαιρεί την κρίση και τον κλείνει ασφυκτικά σ' ένα πλαίσιο που δεν είναι αναγκαστικά και το καλύτερο.

Ο διοικητικός συγκεντρωτισμός είναι συνθλιπτικός. Σκεφθείτε τις γραφειοκρατικές διαδικασίες που χρειάζεται ένας Καθηγητής για να συμμετάσχει σ' ένα συνέδριο στο εξωτερικό και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει μια Σχολή για τη διδασκαλία ενός νέου μαθήματος.

Η έρευνα είναι υπανάπτυκτη λόγω χαμηλής χρηματοδότησης και γραφειοκρατικής διαδικασίας. Εκεί όπου υπάρχουν αποτελέσματα — τουλάχιστον στις οικονομικές επιστήμες — είναι διότι οι συνάδελφοι αυτοχρηματοδοτούν την έρευνα ή προσφεύγουν σε διεθνείς Οργανισμούς.

Τέλος, η αποχή των φοιτητών από τα έδρανα έχει πάρει τρομακτικές διαστάσεις: 10% η παρακολούθηση στην ΑΒΣΠ, 21% στη Νομική Αθηνών, 26% στην Πάντειο, 38% στο Πολυτεχνείο.

Όσον αφορά την εξωτερική αποδοτικότητα της ανώτατης παιδείας (δηλ. το κατά πόσο οι γνώσεις είναι προσαρμοσμένες στην αγορά εργασίας), είναι γνωστό, έστω και αν δεν είναι ερευνητικά απόλυτα τεκμηριωμένο, ότι ένα τμήμα της ανεργίας των πτυχιούχων στην Ελλάδα οφείλεται στην ατελή τους κατάρτιση και όχι στην οικονομική συνάφεια.

Ένας σοβαρός δείκτης της μικρής προσαρμοστικότητας των ανώτατων σπουδών στις ανάγκες της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα είναι και το απειλιτικά χαμηλό ποσοστό πτυχιούχων μεταπτυχιακών σπουδών, δεδομένου ότι η εξειδικευμένη κατάρτιση δίνεται στον μεταπτυχιακό κύκλο: 1,5%, ενώ στην Ιταλία το ποσοστό είναι 17,9%, στο Ην. Βασίλειο 17%, στη Γαλλία 20,4%, στο Ισραήλ 27,7%. Ακόμη και στην Τουρκία το ποσοστό (6,7%) είναι πολύ υψηλότερο του ελληνικού.

Το θέμα της ισότητας στην ανώτατη παιδεία είναι περίπλοκο και πολυδιάστατο. Παρόλο το ότι υπάρχει η γνώμη ότι ο αριθμός των Ελλήνων φοιτητών είναι μεγάλος (κυρίως ως προς την υποδομή υποδοχής τους), το

ποσοστό των φοιτητών στον συνολικό πληθυσμό στην Ελλάδα είναι από τα πιο χαμηλά της Ευρώπης: 1.281 φοιτητές για 100.000 κατοίκους στην Ελλάδα, έναντι 2.065 στην Ιταλία, 2.067 στην Ισπανία, 2.114 στη Γαλλία, 2.465 στη Γερμανία. Στην Τουρκία... είναι ευτυχώς λιγότεροι: 863.

Η επιλογή στην είσοδο είναι σκληρή: Στο 1986 από τους 156.289 υποψήφιους μόνο 24.000 πέρασαν στα Πανεπιστήμια. Εξ ου και ο τρομακτικός αριθμός των Ελλήνων φοιτητών στο εξωτερικό (πάνω από 44.000 το 1985). Η Ελλάδα είναι τέταρτη στον κόσμο χώρα από πλευράς αριθμού φοιτητών στο εξωτερικό. Πρώτη όμως και με μεγάλη διαφορά αν οι αριθμοί αυτοί μεταφραστούν σε ποσοστό επί του συνόλου των φοιτητών: 36,7% στην Ελλάδα έναντι 1-3% στην υπόλοιπη Ευρώπη.

Τα δύο βασικά ερωτήματα στο θέμα της *ισόττητας* είναι το *ποιος σπουδάζει στο Πανεπιστήμιο* και *ποιος πληρώνει*. Το ότι στην Ελλάδα η παιδεία είναι «δωρεάν» (κατ' επίφαση) και το Σύνταγμα κατοχυρώνει το μονοπώλιο του Κράτους, δεν σημαίνει δυστυχώς ότι επικρατεί και *ισότητα*. Οι φοιτητές των οποίων ο πατέρας είναι υπάλληλος ή διευθυντικό στέλεχος, ή ελεύθερος επαγγελματίας, είναι περίπου τρεις φορές περισσότεροι για κάθε μια από τις τρεις αυτές κατηγορίες από τους φοιτητές των οποίων ο πατέρας είναι εργάτης ή αγρότης.

Στην Ελλάδα, όπως άλλωστε και σ' άλλες χώρες όπου ισχύει η κατ' επίφαση δωρεάν παιδεία, οι φτωχοί πληρώνουν τις σπουδές των πλουσίων. Πράγματι η σχέση (ratio) των φόρων που πληρώνουν οι φτωχότεροι (με εξαίρεση τους γεωργούς που δυστυχώς δεν πληρώνουν φόρους) προς τον αριθμό των παιδιών τους που σπουδάζουν είναι μικρότερη από την αντίστοιχη σχέση των υψηλοφορολογουμένων. Εάν δε ληφθεί υπόψη και ο όχι ευκαταφρόνητος αριθμός των φοροφυγάδων υψηλοεισοδηματιών, τότε η κατάσταση είναι ακόμη πιο άνιση.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι δαπάνες των νοικοκυριών κατά φοιτητή δεν είναι καθόλου ευκαταφρόνητες, παρόλη τη «δωρεάν παιδεία». Οι δαπάνες αυτές αντιπροσωπεύουν π.χ. το 15,6% του εισοδήματος των υπαλληλικών νοικοκυριών και το 21,3% του εισοδήματος των αγροτικών νοικοκυριών.

Συμπληρωματικά, έχοντας συναίσθηση ότι δεν ανακαλύπτω την πυρίτιδα, θα διατυπώσω μερικές αρχές και προτάσεις για μεταρρύθμιση. Προτάσεις που στηρίζονται στο common sense και που βέβαια δεν καλύπτουν παρά ένα μέρος του όλου προβλήματος.

- Τα διδακτικά προγράμματα πρέπει να εκφράζουν όλα τα ρεύματα και αυτό βέβαια με ένα ακαδημαϊκό κριτικό πνεύμα.
- Η ιδεολογική και ακόμη χειρότερο η κομματική τοποθέτηση (π.χ. τα πιστοποιητικά κοινωνικών ή των λεγομένων

δημοκρατικών φρονημάτων) δεν πρέπει να παρεμβαίνει στην κρίση των Καθηγητών.

- Οι μεταπτυχιακές σπουδές θα πρέπει να ενισχυθούν και να συνδυαστούν με έρευνα. Είναι θλιβερό το ότι συνάδελφοι αρνούνται ή διστάζουν να δεχθούν π.χ. ερευνητικές δωρεές από το ΝΑΤΟ ή τον ιδιωτικό τομέα, από φόβο μη χάσουν τον τίτλο του «προοδευτικού» που με τόσες «υποχωρήσεις» απέσπασαν από τους φοιτητοπατέρες.
- Πρέπει να εισαχθεί ο ανταγωνισμός στην Ανώτατη Παιδεία. Ανταγωνισμός δεν σημαίνει ιδιωτικοποίηση της παιδείας. Σημαίνει κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου. Το τονίζω αυτό γιατί καλλιεργείται έντεχνα αυτή η σύγχυση στις φοιτητικές διεκδικήσεις. Άλλωστε για ποιο μονοπώλιο μιλάμε όταν τα φροντιστήρια ανθούν, έχουμε 44.000 φοιτητές στο εξωτερικό που δαπανούν από 100 ως 200 εκ. δολ. τον χρόνο, και όταν, περίπου λαθραία, λειτουργούν μερικά ξένα Πανεπιστήμια; Η ίδρυση ιδιωτικών Πανεπιστημίων, κατά το πρότυπο της Ιταλίας, και ο ανταγωνισμός θα δημιουργήσουν πιθανώς μια κλιμάκωση στην ποιότητα των σπουδών. Καλύτερα όμως να έχουμε μερικά καλά Πανεπιστήμια παρά ένα σύνολο μέτριων και κακών.
- Τέλος η ψευτοδωρεάν παιδεία πρέπει να καταργηθεί και να καθιερωθεί ένα δίκαιο σύστημα κλιμακωτά «πληρωμένης» παιδείας που να αρχίζει από το 0 (ή και το μείον, δηλαδή επιδότηση) για τους φτωχούς φοιτητές μέχρι την πλήρη κάλυψη για τους εύπορους.

Για όλα αυτά χρειάζεται ρεαλισμός, πολιτική και πνευματική εντιμότητα και θάρρος τα οποία καλούμαστε να επιδείξουμε, κύριοι συνάδελφοι.

Ευχαριστώ